

Naujienu Antroji Dalis

NR. 848

CHICAGO LIETUVIŲ LITERATŪROS DRAUGIJOS LEIDINYS

XXIII METAI

Dienų skeveldros

I.

Kiek lietuvių buvo Vytauto laikų Lietuvoje? Prof. A. Šapokos Lietuvos istorija teigia, kad 14 amž. pradžioje Lietuvoje bus buvę apie 400 tūkstančius gyv. Dr. Sruogienė savo Istorijoje tvirtina, kad 15 amž. visuose Lietuvos didžiuliuose plotuose gyventojų skaičius tesiekęs vieną milijoną, tuo tarpu etnografinėje Lietuvoje arti pusės viso to skaičiaus.

Problema įdomi, ir svarbi. Ji jau kuris metas diskutuojama "Tėv. žiburiuose" ir "Dirvoj". Štai "Tėv. žib." Nr. 6 A. Kalnius str. "Sunku akmenėliui ant kelio gulėti" rašo:

Na, kažin, ar tatai galėtų reikšti, jog mergaitė, pasižiūrėjusi veidrodin į savo šlakuotą veidą, nuvertintų save? Netikiu.

Tautos istorija yra jos veidas, ir, manding, reikia jin ne tik įsižiūrėti, bet ir nepabūgti šlakų, kuriais jis nubertas ir kurių vardas netaip jau patraukliai skamba. Tai visai nekenkia, o padeda.

Samprotavimas, kad mūsų tautos ūgis esąs normalus, A. Kalnius sako, jo neįtikinąs ir jam atroda, kad Lietuva gyventojų atžvilgiu tiek senovėje tiek dabar galėjusi būti gausesnė ir fiziškai pajėgesnė.

Lietuva nuo Vytauto laikų paaugusi apie 8 kartus. Per maždaug 500 metų. Ir klausia A. Kalnius, kaip reikėtų skaityti, sakysim, suomių ūgį, kuris 8 kartus padidėjęs per 240 metų. Arba gudų tauta per 500 metų padaugėjusi apie 20 kartų.

Toliau A. Kalnius rašo:

Palyginimui, žinoma, mes neturėtumėm vadovautis 1939 m. Lietuva, kuri užėmė tik šiek tiek daugiau, kaip pusę savo pirmąsias etnografinės teritorijos

ir turėjo apie 3.200.000 gyventojų. Reikia tad peržvelgti kaikurias istorines prielaidas, kurios tiek etnografinės teritorijos, tiek gyventojų skaičiaus atžvilgiais yra arčiausiai tiesos.

E. J. Harrison savo 1952 metų studijoje "Lithuanian's Fight for Freedom" nurodo, kad 1920 m. taikos sutartimi su Rusija Lietuvos etnografinės sienos apėmė 32.767 kv. mylias. Prie to dar pridėjus Versalio sutartimi iš Vokietijos atgautą Klaipėdos kraštą su 1.100 kv. m., visa Lietuvos teritorija siekė 33.867 kv. m. su apie 4.000.000 gyventojų. Panašiai samprotauja ir dr. V. Vladas 1946 m. studijoje "Lithuania, Country and Nation". Tenai jisai teigia, kad Lietuvos etnografinis plotas yra nemažesnis, kaip 96.000 kv. km. ir kad jame yra apie 4.500.000 gyventojų.

Dar didesnei mūsų naudai klausimą sprendė Britų "Historical Section of the Foreign Office", kurios ekspertai 1920 m. studijoje "Russians, Poland, Lithuania and White Russia" rado Lietuvą dar didesnę, kurios pietinei daliai priklausė L. Brasta. Gyventojų gi šiame plote, pagal 1911 m. duomenis, priskaitė apie 5.500.000 (L. E. VIII t., 33 psl.). Reikia manyti, kad šitokioj Lietuvoj 1939 m. galėjo būti apie 6.000.000 gyv.

Čia jau atsidadėme arčiau tiesos. Šitokią tatai Lietuvą, manyčiau, jau galėtumėm lyginti su kitomis tautomis gyventojų prieauglio atžvilgiu. Bet ir tai "popieriai nekokie": mūsų ūgis tesiekia Gudijos tik pažastes, o pagal Suomijos augimo tempą 1939 m. mūsų turėjo būti apie 8 milijonus.

Ir straipsnio autorių apima gilus ir rūstus susimąstymas.

(Nukelta į 2 psl.)

J. VLKS.

"DABARTINĖ LIETUVA"

Seniau ir dabar

1902 m. L. Plochocki apie Lietuvą. — Šis tas iš muravjovinės praeities. — Lietuvos apimtis. — Nevykusi carinės Rusijos politika. — Nenusisekusi rusifikacija. — Išėivija. — Karaliaučiaus srities lietuviai. — Šių dienų rusifikatorių darbai Lietuvoje.

Saviems žodelis.

Mėgstame padejuoti, nusiškųsti, kitus pakaltinti, kad apie lietuvių tautą ir Lietuvą kiti mažai žino. Galimas daiktas, kad kas iki šiol mūsų pačių sukurta apie Lietuvą, kitiems yra maža. Gal toks verkšlenimas vietoj, juo labiau, kad esame ir verkšlenti pamėgę. Bet darbas kitus informuoti apie Lietuvos padėtį ir jos praeitį stumiamas pirmyn. Gal per lėtai? Ar esame pakankamai dosnūs tokiems būtiniais reikalais?

O mes patys ar daug žinome, ką kiti apie mus rašo? O jei kas parašo neteisingai, ar pasistengiam įspėti rašiusį apie jo klaidas? Dažnai pasitenkinam tik savųjų tarpe dejavimu. Tartum mūsų dejones visi turi išgirsti.

Mažai kam žinomas rašinys apie Lietuvą

1902 m. rusų žurnale "Žizn" tilpo L. Plochockio straipsnis "Dabartinė Lietuva" (Sovremennaja Litva) 81-99 pusl.

Verta jis prisiminti, turint galvoje dabartinę Lietuvos okupaciją. Sovietų istorikai iki šiol atsisaitoję rankoves vis kartoja Stalino epochos metais nukaltą — "Lietuvos įjungimas į Rusijos imperiją buvo jai progresyvus reiškinys". Toji formulė taikoma visos Sovietų Sąjungos tautoms ir jų istorijos rašiniuose kartojama.

L. Plochocki savo straipsny teigia, kad iš visų Rusijos imperijos pakraščių rusams mažiausiai žinoma Lietuva. Esą, neuostabu, nes rusų šviesuomenė neturėjo iš kur gauti žinių apie

Lietuvą. Žinias sėmė iš "Moskovskije Viedomosti", kurios rašė šališkai apie tą kraštą. Anot autoriaus, šviesuomenės daly buvo susidaręs toks įspūdis, kad Lietuva rusų šalis ir rusai turi skubėti tuos "rusus" surusinti...

Rusų ano meto pažangioji spauda dėl cenzūros nieko negalėjo teisingo parašyti apie Lietuvą.

Rusų pažangioji spauda, dėl cenzūros sąlygų, negalėjo parašyti kaip Muravjovas su carine valdininkija toje šalyj "skatina kultūrą"!

Kas liečia žydų šviesuomenę, tai ši laikėsi nuošaly nuo vietos gyventojų.

Tiesa, rusai apie Lietuvą ir lietuvius galėjo rasti žinių E. Oržeškienės kūriniuose, bet vertimai iš lenkų kalbos į rusų buvo padaryti niekam tikę.

Kilęs Lietuvoj darbo žmonių didesnis judėjimas ir to judėjimo gubernatorių tramdymas žvėriškomis priemonėmis bei spaudos uždarymas, patraukė rusų inteligentijos dėmesį.

Lietuvos sudėtis

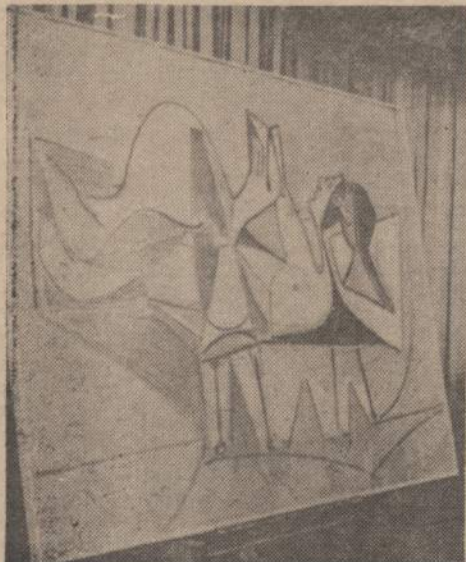
O kas yra toji Lietuva? klausia autorius. Čia autorius tiksliai nenusako Lietuvos sienų. Jis, be Vilniaus, Kauno, Suvalkų gubernijų, priskiria dar Gardino, Vitebsko, Mogiliovo ir Minsko ano meto gubernijas. Tai yra senos Lietuvos žemės, kuriose be lietuvių, gyveno belorusai, lenkai, žydai ir latgaliai. Latgalius autorius vadina latviais. Tame žemės plote, anot autoriaus, būta 10 milijonų gyventojų, kurių 400 tūkstančių buvo belorusai. Esą, Kauno ir dalinai Vilniaus gubernijose lietuvių būta 1.800.000. Lenkų tame visame žemės plote būta 204.000. Bet čia autorius pastebi, kad tos statistikos žinios nėra pilnos, nes, anot jo, darant gyventojų surašinėjimus, buvo iš anksto valdžios įspėta, kokie tautų skaičiai turi būti išvesti.

Rusų, be valdininkijos ir kariuomenės, autoriaus nurodytame Lietuvos plote nebuvo.

Gyventojų mišrumas savaip veikė lietuvių tautą. Per katalikų bažnyčią lietuviai buvo nutautinami. Ypač toks lietuvių nutautinimas padidėjo nuo Lenkijos Lietuvos unijos įsikūrimo.

Nors keistoka, bet autorius teigia, kad prie lietuvių lenkinimo prisidėjo nevykusi carinės Rusijos valdžios politika.

(Nukelta į 2 psl.)

Pablo Picasso atidavė gulničius ir knygą skaitančios moters paveikslą (kairėje). Varžytinėse už jį sumokėjo \$105,000. Už dešinėje matomą pašto ženklą sumokėjo \$35,000. Kolumbo atvykimas atspausdintas aukštyn kojom. Yra tik trys tokie ženklai.

“DABARTINĖ LIETUVA”

(Atkelta iš 1-mo psl.)

Muravjovo metais buvo uždrausta priimti katalikus valdžios tarnybon. Lietuviai katalikai tad atsidūrė toje padėtyje, kaip ir lenkai. Valdininkų akyse katalikas buvo laikomas įtartinu, vyriausybei nepatikimu, Tuo būdu lietuviai su lenkais artėjo kaip vienodai skriaudžiamai.

Nevykusi valdžios politika

Valdžios uždraudimas katalikams Lietuvoj įsigyti daugiau žemės tiesioginiai palietė ir lietuvius. Lenkai, kaip ir žydai, kėlėsi į miestus ir jų rankose atsidūrė veik visas šalies verslas ir prekyba.

Lietuviui, taip pat lenkui katalikui, rusų valdininkija buvo bendras priešas. Todėl lietuviai noriai dalyvavo visuose lenkų ruošiamuose sukilimuose prieš

bendrą skriaudiką. Ypač tai įtikinančiai parodė 1863 m. sukilimas. Esą, nepamirštini lietuvių valstiečių sukilėlių tokie vadai, kaip Lukošūnas, Bitė, Puidukas, Gugis ir Devkys.

1863 m. sukilimas ir koriko Muravjovo darbai įtikino, kad bet kuris Lenkijoj sąjudis prieš valdžią būtinai atsilies ir Lietuvoj. Tada susigriebta naikinti Lietuvoj bet kuriuos lenkų kultūros pėdsakus. Ir čia valdžia prakišo.

Uždraudė lietuvių spaudą lotynų raidėmis. Bet lietuviai jau prieš tai turėjo savo spaudą. Be jos pasilikti negalėjo. Daug kas lietuvių mokėjo lenkų kalbą, tai ir skaitė jų laikraščius ir knygas, o ne rusų. Rusų kalbą retas lietuvis mokėjo. Priešmuravjovinė Lietuva buvo šviesesnė,

DIENŲ SKEVELDROS

(Atkelta iš 1-mo puslapio)

O kas būtų atsitikę, jeigu mūsų protėviai, užuot savo žirgų kojomis drumstę Juodųjų marių vandenį, būtų verčiau išbraidę Baltijos pakraščius, va, taip nuo Vyslos žiočių iki tolimų Kuršių įlankos pakraščių? Ir kažin, ar nebūtų pakakę tų jėgų bei energijos, kurią mūsų sentėviai išieškojo užkariavimui ir net apgynimui tolimų slavų žemių, išmesli germaniškuosius ordinus iš mūsų brolišių giminių žemių pietuose ir šiaurėje ir jas visas sujungti po viena Aistijos vėliava? Tiesa, ne mano galvai spręsti tokio masto istorines ir politines problemas, betgi ir jai gali atrodyti, jog anuose šimtatūkstantiniuose kvadratinėse kilometruose mes pametėme raktus nuo mūsų galingos tautos ir valstybės durų ir kas dabar jas beatrakins?

Str. Autorius sveikintinas savo drąsimis ir seniai jau svarstytinomis temomis ir problemomis.

II.

“Tėviškės Žiburiose” Nr. 6 baigiamą A. Mažiulio straipsnių seriją “Lietuvos sienų klausimą sprendžiant”. Taipgi problema, mūsų droviai nulylima. Str. autorius daro rimtą priekaištą Nepriklausomybės laikų Lietuvai. Esą gyventa iš dienos į dieną, į sienų klausimus sprendžiančias konferencijas važiuota be istorinės medžiagos, su atsitiktiniais lapukais, visiškai nepasirušus, Pvz., Vilniaus klausimu ir Maž. Lietuvos reikalais nei valstybės nei privačių leidyklų nesumanyta išleisti jokia rimta sienų studija.

O dabar? Anapus neįmanoma, o šiapus?!

III

Kaip senas rusas kalamburistas sako, anapus geležinės uždangos nebėra gerų aktorių; nes ten kiekvienas žmogus vaidina. Kam teko susitikti su žmonėmis iš anapus, iškart pajunta, kad vyksta ne dialogas, bet vaidyba. Kažkas skiria, kažkokia siena dusina mintis. Ir tik, ir tai ne

kiekvienam atveju, po ilga migla prasiblaivo ir atsiranda šiek tiek įmanomesnė minčių dalyba.

Okupacija daro savo: atrpina žmogų pasitikėti žmogui, priešingai, moko kiekviename kitame žiūrėti priešą ir kenkėją. Tokia sovietinė sistema. Toks naujas ir Lietuvos žmogus. Nereikia tuo stebėtis, reikia tai visada atsiminti susidūrus su broliu iš anapus. Anapus kaimas yra dar labiau nutolęs nuo miesto kaip seniau. Ir miestas instinktyviai bijo žinoti, kas dedasi kaime. Kiekvienas slypi savo kjaute.

IV.

Atsiribojome nuo Sovietų paskirto Vilniaus universiteto rektoriaus prof. Kubiliaus. Romoj viešėjo Podgorny. Visko laukina netolimoje ateityje, konkordatą įskaitant. Vysk. Labukas buvo išsauktas į Romą. Kažkurie 2 kunigai gavo teisę atvažiuoti į JAV giminių aplankyti. Daug faktų, kurie sueina į vieną sriautą: — kas bus, jei teks boikotuoti, jei ne piketuoti, okupuotos Lietuvos čia ar ten pasirodžiusį vyskupą?!

Rėžimas savo daro. Vysk. Steponavičius sugebėjo pakilti prieš NKVD įtarpus į kunigų seminariją. Bet... iš to fakto ir NKVD mokosi, ir...

V.

Nesenai gen. Michailovo “Tėvynės Balse” buvo nuotraukų apie “gražų bendrabučių tinklą” okupuotoje Lietuvoje. Niekas neabejoja apie pastatų išorę, bet kas vyksta viduje? Čia tebūna leista perspausdinti apybraiža “Be namų negerai...” Mes visis nesidžiaugiame, kas ten aprašyta. Mes kaip tvirtinę tvirtiname, kad kiekviena okupacija, ypač bolševikinė, yra nelaimė pati savyje. Okupantui nesvarbu tautos moralė. Juo didesnė netvarka, juo daugiau kyšininkų, vagių, sukčių ir kt. nusikaltamojo gaivalo, juo mažiau galvų laisvės ir teisių reikalauti! Pasiskaitykite patys.

J. Cicėnas

negu koriko Muravjovo “kultūrinama”.

Anot autoriaus, jau XVII ir XVIII a. katalikų ir protestantų bažnyčių veikėjai pradėjo spausdinti švento rašto vertimus, leido maldaknyges. 1818 m. Karaliaučiuje išleina Donelaičio Metai, vėliau pasakėčios. Istorikas Daukantas darbuojasi Vilniuje, veikia Stankevičius, rašo Valančius.

Prieš 1863 sukiliminius metus ano meto Lietuvos žemės plote veikė 17 gimnazijų. Vien tik Kauno gubernijoje buvo 4 gimnazijos, kurias lankė 1730 mokinių. Gi toje pačioje gubernijoje 1896 m. gimnazijas telankė vos 897 mokiniai.

Anuomet Vilniaus miestas buvo kultūros židinys, mokslo centras. Čia išėjo nemaža įvairių knygų. Būta net teatro vaidinimų bei pasirodydavo baleto, kaip teigia autorius.

Uždarius iki tol veikusias Lietuvoj pradžios mokyklas ir jų vietoj atidarius rusų kalba su rusų mokytojais, mokyklos ištuštėjo. Bet tai nereiškė, kad žmonės nustojo mokę savo vaikus. Lietuviai slapta kaimuose savo jaunimą mokė skaityti ir rašyti.

Spaudos uždraudimas ir kas toliau

Uždraudus Lietuvoj spaudą, ar galėjo ano meto lietuvis pasilikti be savo rašto? Autorius sako, kad retas lietuvis mokėjo rusų kalbą, bet daug kas jų skaitė lenkiškai. Todėl savo spaudos netekę, jie pasirinko lenkų spaudą.

Bet neilgai trukus Vokietijos valdomoje Lietuvos dalyje, Tilžės mieste, pasirodė Aušra. Vėliau atsirado ten ir kiti laikraščiai. Vokietijos valdomoje Lietuvos dalyje, anot autoriaus, lietuvių gyventa per 300 tūkstančių.

Dėl skurdo ir politinių priežasčių prasidėjo lietuvių emigracija į užsienius. Be Vokietijos, Anglijos ir kitų kraštų, šiaurės Amerikoje įsikūrė daug išėvių lietuvių. Tokių emigrantų būta 300 tūkstančių. Amerikos lietuviai tuoj pradėjo leisti savo spaudą, kurti draugijas ir įtaigojo Lietuvos gyventojus susipausti.

L. Plochicki teigia savo straipsny, kad Muravjovui Lietuvoj įsigalėjus, Vilnius kultūrine prasme ištuštėjo, visoj šalyje kur gyventa 10 milijonų gyventojų, joks mokslo darbas nebuvo vykdomas, dirbo tik valdžios kanceliarijos. Ir tada buvo prasminga tas laiko tarpsnis atspausdinti tokia emblema, tuštybės ir rūštybės simbolio ženklą, kaip 1898 m. Muravjovui paminklo pastatymas Vilniuje.

Čia nuo savęs pridedame, kad ir tuomet lietuviai nenuleido rankų ir to paminklo atidarymą išgarsino užsienio spaudoje, būtent už kokius nuopelnus atidengtas tas paminklas.

Be to, Lietuvos socialdemokratų partija ta proga išleido atsisaukimą, kurį paskelbė Vokietijos socialdemokratų laikraštis “Vorwaerts”.

Viso atsisaukimo čia nedėsimė, tik kelias ištraukas iš to atsisaukimo pabaigos suminėsim:

“Kadangi caro valdžia, pati save dievindama ir garbindama, švenčia Muravjovo asmeny ir veržimosi į laisvę sutrypimo triumfą, dar kartą patvirtiname, kad ji užkietėjusi ir toliau laikysis ligišiolinės prievartavimo politikos mūsų atžvilgiu; todėl mes, Lietuvos darbininkai, revoliucijos įpėdiniai, išreiškiamė giliausią panieką mūsų kankintojams ir prispaudėjams už ciniską tyčiojimasi iš pačių elementariškiausių žmogaus jausmų ir tautos skausmo”.

ir pabaigoje:

“Tad, draugai ir draugės, pasitikėdami savimi ir savo ateitimi, kovokime už mūsų tikslus. Kovokime už mūsų padėties pagerinimą; kovokime už visišką Lietuvos savivaldą: už federaciją su tomis kaimyninėmis tautomis, kurios mums laiduos autonomiją ir laisvę.

Lietuvos kolonizacija

Katalikams buvo uždraustas žemės pirkimas arba turimų ūkio sodybų virš 60 dešimtinių didinimas. Ir šis uždraudimas skaudžiai palietė taip pat ir lietuvius. Tai vienas veiksmų, kuris paspartino Lietuvos išėviją.

Po 1863 m. sukilimo mėginta Lietuva rusais kolonizuoti. Iš atimty lietuvių žemės ūkio sodybų buvo mėginta jas apgyvendinti kolonistais. Dvarai buvo dovanojami rusų atsižymėjusiems didikams, mažesnės sodybos kitiems rusams.

Šiaip rusai nemėgino Lietuvoje pirkti žemių. Šalis jiems buvo svetima. Jei kas jų įsigijo šikiu ar kitokiu būdu dvarus, tie nesiskubino juose apsigyventi. Jie žiūrėjo į save kaip į laikinius žmones tame krašte.

Savo valdomuose dvaruose nedėjo pinigų žemės ūkiui kelti. Dvarai jų smuko, skurdo. Jie buvo išnuomojami kitiems arba parduodami. Retas jų geriau įsikūrė.

Todėl ir carinės valdžios sumanyta Lietuvos kolonizacija nepasisėkė, kaip ir rusifikacijos darbas nežengė pirmyn.

Ta savos carinės valdžios nevykusia politika Lietuvoje tik susmugdė šalies ūkį, sutrukdė kultūros ir mokslo darbą.

Čia iš L. Plochickio straipsnio savais žodžiais tik žymesnės vietos atpasakotos. Ir tai prisiminta tik todėl, kad tarp ano meto Lietuvoje vestos carinės Rusijos politikos ir tarp šių dienų Lietuvos rusinimo ir kolonizavimo turima daug panašumo, iš dalies bendrumo.

O kaip dabar?

Anuo metu buvo siekiama Lietuvos gyventojus suprosovslavinti, dabar — subolševikinti.

Tada į lietuvių žiūrėta su nepasitikėjimu. Jei jis laikėsi savo kalbos ir tikybos, tai valdžios įstaigose negalėjo gauti tarnybos. Išėję aukštus gauti tarnybos. Išėję aukštus mokslus taip pat savo krašte negalėjo apsigyventi.

Ir nūdienė Lietuvoje į tuos, kurie neįsirašo į komsomoliją ar

(Nukelta į 3-čią psl.)

J. JASINSKAS

SPAUDOS PABIROS

I Naujuosius Metus įžengus

Esu turėjęs "regėjimą" ... Senai tai buvo. Dar laisvoje Lietuvoje Kaune naujuosius metus sutinkant. Prieš pat dvyliką nakties: pačioje senųjų metų tarpuvartėje. Hallucinacija ar šiaip smarkokai sujaudintų smegenų virptelėjimas: neapsakomo dydžio rutulys, kurio viena pusė skendė ryškioje šviesoje, antrąją — nematomąją — lėtai, lėtai neriesi į tamsą, kuri, kaip didžiulė vandenyno banga, traukiasi nuo šviesos. Ir toji tamsos banga, lėtai traukdamosi, tarytum neapmatomo platumo pajūrio smiltis, kartu nešasi šviesiojoje rutulio dalyje esančius daiktus ir gyvus padarus. Be triukšmo, dejonų dingsta jie toje tamsos bangoje — nežinomybėje.

Tas vaizdas man regėjas kiekvienierių senųjų pabaigoje ir naujųjų metų angoje. Ir jis būna ypatingai ryškus, jeigu praeitais metais esu netekęs pažįstamų, artimųjų ir prietelių. Tur būt, kiekvienam iš mūsų panašiai būna? Ir naujų metų dienų slinktyje mes, tuos savo prarastuosius, dažnai prisimename, susitinkame; vėl išgyvename anksčiau buvusius įvykius, buvusią draugystę ir artimą pažintį. Ir mums norisi pataisyti tuos ryktus, kurie buvo girdėti žodžiuose apie pasitraukusius kalbėjusių ar rašiusių.

Praėjusiais metais paslaptingoji banga, tarpe daugelio kitų, nusinešė: dailininką Liudą Vilimą, inž. Bronių Budginą ir visuomenininką Joną Bildušą.

Tai buvo ne eiliniai mūsų bendruomenės ir lietuvių tautos nariai. Čia kelios pastabos tiems, kurie kada nors ryšis

plačiau, išsamiau apie tuos pasitraukusius kalbėti:

Dailininkas Liudas Vilimas, Amerikoje iškilęs į pirmiejius dekoratyvinio meno specialistus, praeitų metų vasarą, atostogaudamas Clevelande, buvo pakirstas širdies smūgio. Apie jį mūsų spaudoje buvo rašyta, kaip dekoratorių, dailininką, sceninio meno darbuotoją, prieš tai lankiusį teatro seminarus, tačiau niekur nebuvo paminėta, jog jis, būdamas meno mokyklos studentu, kartu mokėsi ir vaidybos studijoje. 1932 metais Kaune buvo sumanyta įsteigti Šaulių Sąjungos teatrą ir tam teatrui aktorių paruošti vaidybos studiją.

To teatro sumanytoju ir vaidybos studijos steigėju buvo Kauno valstybinio teatro aktorius ir režisierius Fedotas Sipavičius. Stengiamo teatro vardas:

"Eksperimentinis Dramos Teatras", o studijos pavadinimas irgi panašus: "Eksperimentinio Dramos Teatro Vaidybos Studija". (Mūsų L. Enciklopedijoje apie tai niekur atskirai nėra paminėta).

I vaidybos studiją konkurso keliu buvo priimta kelios dešimtys klausytojų. Mokslas toje studijoje tęsėsi trejis metus.

Lektoriais toje studijoje buvo Kauno valstybinio teatro aktoriai:

Fedotas Sipavičius, Henrikas Kačinskas, Kazys Jursys, Juozas Siparis; Kauno Jaunųjų Teatro ir vėliau Valstybinio Teatro Klaipėdoje aktorius ir režisierius Romualdas Juknevičius ir Kauno, Vytauto D. universiteto profesorius Juozapas - Albinas Gerbačiauskas — Herbačiauskas.

"Dabartinė Lietuva"

(Atkelta iš 2-ro psl.)

kompartiją žiūrims kaip į atskalūnus ir jiems sunku susirasti geresnį darbą net pagal įsigytą profesiją, jie turi nešintis iš savo šalies.

Carinės Rusijos metais, anot L. Plochockio straipsnio autoriaus, lietuviai pradėjo masiniai keldintis į Vokietiją, Angliją, Ameriką. Dabar lietuviai iškeldinami Sibiran ir jų vietoj įkurdinami svetimi.

Ano meto tipingi rusifikatoriai lietuvius vadino rusais - lietuviais ir slėgėsi juos surusinti.

Dabar yra nukaltas žodis "sovietski čelovek". Lietuvis ar kitos Sovietų valdomos tautos žmogus — "sovietski čelovek", bet rusas kaip buvo, taip ir pasiliko rusu. Rusijos vardas dabar spaudoje visais linksniais linksniojamas ir poezijoje apdainuojamas: "Belaja bereza, ruskaja zemlia", arba "Poka susčestvujet na belom svete Ro-

sija, rusam pod silu vsio". (Iki gyvuoja baltam pasauli Rusija, rusui viska įveikiama). —

Tiesa, turizmo propagandai skirtoje kn. Poezijos Pavasaris (pusl. 7) išspausdintas Janinos Degutytės toks vertas dėmesio eilėraštis apie Lietuvą:

LIETUVA

Tu — mažute, tu — telpi visa
I čurlionio karalių delnus...
Tu — riekelė duonos kasdieninė
Ant pasaulio vaišių pilno stalo...

Tu ant gaublio — mažas lopinėlis,
Zalgirio šarvų plieninis žvynas.
Pirčiupio liepsnos ir kraujo gūsis.
Ežerų dangaus lašelis žydras.

Zalias rytas ant pilkų arimų,
Spindulių lietus aikštės erdvėj.
Tu — ant gaublio — mažas gintarėlis —
Su pušies kvapu ir kraujo atšvaistu...

Tiktai mūsų mellėj — tu didžiulė.
Mūsų delnuose — tu nesudeginama.
Mūsų ilgesy — tu brangiausia pasaka.
Mūsų akyse tu — saulės kraštas.

Toje Poezijos Pavasario 190 puslapių knygoje išleistoje 1965 m. Vilniuje, tas eilėraštis skaisti rožė tarp usnių.

Neišdegs, nepavyko carų Rusijai nei kolonizuoti, nei surusinti Lietuvos tautos.

Nepasiseks ir komunistų Rusijai praryti Lietuvą — užsprints.

Toji studija davė Lietuvos teatrui eilę aktorių ir scenos darbuotojų: Moniką Mironaitę, Lyviją Kėželytę - Miglinienę, Balčioną, Ivanauską. Šis pastarasis baigiamąjį vaidybos kursą išklaušė Žilinsko 1933 m. Kaune įsteigtoje vaidybos studijoje, kuri padėjo pagrindus Kauno Jaunųjų Teatrui), ir provincijos mėgėjų teatrą išmanių mokytojų ir režisierių: Petrą Gruodį, veikusį "Pavasarininkų Jaunimo Sąjungoje" ir įsteigusį nuosavą vaidybos studiją Jurbarkė, Juozą Kerutį - Storpirstį, įsteigusį Tauragėje "Maisto" fabriko Šaulių būrio vaidintojų grupę; Vacį Smolenską - Smalį, kuris parašydavo scenos veikalus (daugiausia - vaikų vaidinimus), juos režisuodavo ir juose vaidindavo, ir keletą kitų.

Pirmiesiems mokslo metams įpusėjus į studiją, meno mokyklos kepuraitę dėvįs, atvyko jaunas, skaitus, kaip kuklios merguzelės veidelio vyrukas. Lieknas, judrus ir linksmas. Prieš paskaitas ar jų pertraukų metu gyvai šnekučiavosi su lektoriais ar klausytojais; su mergaitėmis mėgdavo pašposauti, tačiau ne vienai išskirtino dėmesio neskirdamas. Tai buvo, tarytum skaitus šviesulys, apie kurį nuolat būriuodavosi klausytojai. Paskaitų metu ir praktiniuose užsiėmimuose būdavo rimtas, susikaupęs, atydus.

Ne kiekvieną kartą atvykdavo į paskaitas ar pratybas. (Jos vykdavo vakarais ir užsileisdavo kartais iki vėlyvų išnaktų). Jo pagrindinės studijos buvo meno mokykloje. Ten ruošėsi dailininko profesijai, kartu norėdamas būti geru dekoratorium ir dirbti teatre. Ir to pasiekė, nes rimtai buvo tam pasiruošęs meno mokykloje ir Eksperimentinio Dramos Teatro Vaidybos Studijoje 1932 — 34 m. Tai dailininkas Liudas Vilimas...

Praeitų metų rugsėjo mėnesio 16 dienos Naujienose skaitėme:

"1966 metų rugsėjo mėnesio 12 d. Santa Monika, Kalifornijoje tragiškai mirė (elektros srovės nutrenktas) jaunesnės kartos visuomenininkas inžinierius Bronius Budginas.

Bronius Budginas gimė Lietuvoje, Silvestrų kaime, Tauragės apskr., 1918 metų rugsėjo mėnesio 18 d. 1941 Kaune pradėtas technikos studijas tęsė Stutgarde, Vokietijoje, ir sekmingai užbaigęs JAV, įsigijo diplomuoto inž. laipsnį Illinois Institute of Technology.

Naujienose ir kituose laikraščiuose apie inž. Bronių Budgi-

ną, jam tragiškai mirus, buvo nemažai rašyta ir paminėta jo visuomeninė, politinė ir pagrindinė prieš Lietuvos okupantus veikla. Jo patriotinei veiklai paryškinti žemiau pateikiamas, kitų nepaminėtas, epizodas iš jo gyvenimo.

Praeitais metais Dirvoje tęsiniais buvo spausdinami tauragiškio Juozo Šlajaus atsiminimai — pergyvenimai bolševikų kalėjime pirmosios okupacijos Lietuvoje metu, pavadinti: "Ka rasiu sugrįžęs?"

Tų atsiminimų autorius, prasidėjęs vokiečių - rusų karui 1941 m. birželio mėn. 22 iš Kauno kalėjimo, kartu su kitais kalintais išsilaužė. Pirmosiomis to karo dienomis buvęs kalinys — Juozas Šlajus gyveno Kaune pas savo pažįstamus. Todėl ir savo atsiminimuose pamini kai kuriuos įvykius, tuo metu buvusius Kaune. Sakysime, apie Kauno radijo stoties išgelbėjimą:

"Kitą dieną su Juliumi išėjome į žaliakalnį, radijo stotin, tikėdamiesi atrasti gerą mūsų bičiulį Edvardą A-ką. Edvardą pasisekė surasti ir visi džiaugėmės vėl susitikę. Edvardas mus supažindino su tuo metu buvusiu radijo stoties viršininku, kurio pavardės nebeatsimenu. Besivaišinant stoties viršininkas papasakojo, kaip išgelbėjęs radijo stotį.

Bolševikmečiu jis buvęs stulpų prižiūrėtoju. Karui prasidėjus, gavęs įsakymą radijo stulpus susprogdinti. Prizadėjęs ir įtikinęs, kad nurodytu laiku įsakymą sąžiningai išpildysias.

Dinamitas buvęs pristatytas į radijo stotį ir paskirtas laikas, kada radijo stotis turi būti susprogdinta. Būdamas radijo stoties raštinėje, įsakymus ir smulkius nurodymus gavęs iš rusų telefonu.

Prieš stoties sprogdinimo laiką užrakinęs radijo stoties rajono vartus ir visiems griežtai uždraudęs pakelti telefono ragelį. O telefonas vis skambėjęs. Radijo stotis buvo aptverta geležine tvora, per kurią beveik neįmanoma perlipti. Prieš užrakinant vartus, jam pavykė vieną pavojingą ir neištikimą tarnautoją išsiųsti pro vartus. Likusiems keturiems griežtai uždraudęs išeiti iš rajono arba ką nors įsileisti. Jis buvo įsitikinęs, jog stočiai nesprogs, bolševikai stengsis patys susprogdinti.

Kitą dieną iš ryto stoties gelbėjimo vadovas patyręs, kad prie radijo stoties žaliakalnio atšlaitėje yra daugiau kaip kuopa bolševikų kariuomenės ir buvo įspūdis, kad jie ieško įėjimo į stoties rajoną. Aišku, jų

(Tęsinys 4-tam psl.)

Jau išėjo iš spaudos ir galima gauti knygų rinkoje

AMERIKOS LIETUVIŲ POLITIKA

Dr. Kazio Šidlausko knyga apie Amerikos lietuvių pastangas daryti įtakos į krašto politiką. 102 psl. Kaina \$1.50.

Knygos bus išsiųstos, jei \$1.50 čekis arba Money Orderis bus pasiųstas tokiu adresu:

NAUJIENOS,

1739 So. Halsted St., Chicago, Ill. 60608

SPAUDOS PABIROS

Atkelta iš 3-čio ps.)

tiksias susprogdinti radijo stotį. Stoties rajone buvo išaugusi labai aukštų smilgų žolė, kurion atsigulus, nematyti žmogaus. Visi penki gynėjai išsikirstę gulėjo gilioje žolėje. Bolševikų puolimo tikėjosi iš pietinės pusės. Vadovas įsakė be jo duoto ženklų nepaleisti šūvio.

Dienos metu (pirmadienį, birželio 23 d.) begulėdami žolėje, pajutę, kad bolševikai lipa į kalną ir, sustoję prie geležinės tvoros, žiūrėję į rajoną. Ir taip bolševikams už tvoros stovint ir nesutinkant jokio šūvio, politrukas su kareivių pagalba užlipęs ant tvoros ir ėmęs įtempta galva žvalgyti rajoną. Tuo metu vadovas paleidęs šūvį į politruką, ir visi kiti taip pat atidarę ugnį. Politrukui kritus, kiti bolševikų kareiviai, išgirdę šūvius plačiu ruožu, pasileido nuo kalno žemyn ir daugiau nebe grįžo. Taip buvo išgelbėta Kauno radijo stotis. . . .

Ši Kauno radijo stoties išgelbėjimo istorija nepilna. Ją tiksliau ir pilniau būtų galėjęs papasakoti inž. Bronius Budginas. Kaip jis kai kam yra pasakojęs ne tik apie radijo stoties rajone vykusias kovas, bet ir kitus partizanų veiksmus:

"Pirmąsias vokiečių — rusų karo dienas praleidau partizanų tarpe. Žaliakalnyje, Kūno Kultūros Rūmų gynimo buryje. Šis partizanų būrys, kurio sudėtyje buvo ir kelios merginos, susiorganizavo ir pradėjo veikti pirmadienį, birželio mėn. 23 d. To būrio paskirtis: apginti Kūno Kultūros Rūmus, jeigu bolševikai susigalvotų juos susprogdinti. Tie Rūmai randasi netoli Kauno radijo stoties. Tarp jų — buv. nepriklausomos Lietuvos kariuomenės šarvočių dalinio kareivinės, aptvertos aukšta geležine tvora.

Antrąją karo dieną iš pat parėčių gatvėmis, esančiomis netoli K. K. Rūmų. — Parodos ir K. Petrausko — plūdo Ukmergės plento linkui bėganti rusų kariuomenė, o kitoje pusėje — žvėlyne budėjo išstatyta priešlėktuvinės artilerijos baterija.

Rūmų gynimo partizanų būrys buvo lyg ir apsuptas rusų kariuomenės. Būrio vadas atsg. kapitonas M., paskirstęs būrį skyriais ir kiekvienam jų davęs uždavinį, nutarė laikytis tokios taktikos: gatvėmis plūstančios rusų karių masės neliesti, neprovokuoti, bet jeigu tos masės kuris vienetas susigalvotų brautis į K. K. Rūmus, — sutikti jį ugnimi. Jeigu toji ugnis būtų reikėjusi panaudoti pirmadienio priešpietį, ji nebūtų buvusi rusams karšta, nes teturėta keletas pistolečių ir keli sportinio tipo šautuvai. Tačiau tos dienos popietį padėtis buvo visai kitokia. Ją gerojon pusėn pakreipė buvusioje Parodos aikštėje esančiuose paviljonuose užtikti rusų ginklų sandėliai. Juose buvo apstu šautuvams ir kulkosvydžiams šoviniui, paprastų ir automatinių šautuvų, lengvųjų kulkosvydžių. Tereikėjo nueiti, paimti tuos ginklus ir šovinius ir atsigabenti į reikalingas vie-

tas. Taip, tai būtų buvęs paprastas daiktas. Betgi gatvėmis, kurias reikėjo pereiti su našuliais, plūdo beveik nepertraukiamą srovę rusai. Šaudmenis susigalvota gabenti sanitariniuose krepšiuose, kurių buvo rasta Rūmuose, o balti raiščiai su raudonais kryžiais ant nešėjų rankovių atsirado jų pačių išradinimo dėka. Paprasti ir automatiniai šautuvai buvo gabunami paslėpus juos po vasariniais paltais. Nors tų metų birželio dienos buvo saulėtos ir šiltos ir vasariniais paltais apsirengę ginklų nešėjai lengvai galėjo kristi rusams į akis, tačiau tuo laiku rusams, matyt, visai kas kita buvo mintyse.

Jiems rūpėjo ko greičiausiai išsinešinti iš miesto, kuris juos labai nevaisingai stengėsi išlydėti: šautuvų ir kulkosvydžių salvėmis.

K. K. Rūmų partizanų būrys greitai laiku ne tik pats sau prisigabeno šaudmenų ir ginklų, bet jų galėjo duoti kitiems kovų vienetams, veikusiems įvairiose Kauno miesto dalyse ir priemiesčiuose. Tuo būdu Rūmų būrys vykdė ne tik tiesioginį savo uždavinį — ginti, reikalui išitikus, pačius Rūmus, bet kartu virto tiekimo daliniu artimesniems ir toliau veikusiems partizanams. Ryšiai su kitais partizanų vienetais ir su pačiu sukilėlių — partizanų štabu buvo palaikomi telefonu. Tiek sukilėlių štabas, tiek paskiri vienetai, palaikydami tarpusavio ryšį telefonu, nesivadino tikraisiais vardais, bet naudojo sutartus slaptažodžius — pavadinimus, pvz.: "Dangus", "Jonas su barzda", "Miskas" ir pan.

Kadangi 23 d. birželio bolševikai bandė pulti Kauno radijo stotį, norėdami ją susprogdinti, bet buvo atmušti, ir kadangi panašus puolimas galėjo pasikartoti, todėl sukilėlių štabas į tą stotį pasiuntė papildomą partizanų dalinį.

Spėjimas, jog bolševikai gali pulti radijo stotį nakties metu, pasitvirtino. Iš 23 į 24 d. birželio naktį bolševikai puolė radijo stotį ir su tais puolikais stoties gynėjai turėjo įtemptas kautynes. Rusai buvo atmušti, bet ir partizanai turėjo aukų.

Vykstant kautynėms aplink radijo stotį, K. K. Rūmų būrys visą laiką buvo parengties padėtyje: paruošti ginklai, kiekvienam kovotojui duotas uždavinys, lauke aplink Rūmus išdėstyti stebėtojai, o prie kiekvieno į Rūmus įėjimo budi sargybos. Su kitu mūsų skyriaus partizanų "pasakoja Br. Budginas, "budėjome prie durų esančių į pietų pusę. Birželio naktis buvo giedri, žvaigždėta ir, kaip paprastai, vidurvasaryje, šviesi. Stovėdami skirtame poste, aiškiai matėme tų Rūmų ukvedžiui gyventi pastatą, už kelių kilometrų duolantį pietų — rytų pusėje, o toliau į pietus pūpsėjo buv. šarvuotųjų dalinio kareivinės ir aplink jas — aukšta geležinė tvora. Prie tos tvoros augo žalitvorė. Neaukšta, gal iki liemens suaugusiam žmogui tesiekianti. Kautynės aplink radijo stotį tę-

sėsi ilgokai. Nakties tylą be paliovos draskė šautuvų ir automatinių ginklų garsai. Vėliau sužinojome, jog vykstant kautynėms, mūsų būrio vadas pakartotinai klausė radijo stoties gynėjų vadą, ar nereikalinga jiems pagalba. Taip, ji reikalinga, nors nevispusė: kovotojų ten būta pakankamai, tačiau pradėjo stigti šaudmenų. Skubos keliu buvo pasiūsta ne tik šovinių, bet ir šautuvų. Tų reikmenų tiekėjai — Rūmų partizanai — laimingai skirtą uždavinį atliko. . . .

Paryčiais kautynių triukšmas pradėjo tilti. Radijo stotį puolę rusai buvo atmušti ir išblaškyti. Stojosi tylą. Ir toje tyloje nuo radijo stoties pusės pro Rūmų ukvedžiui gyventi skirtą pastatą patvoriu kažkoks įtartinas šlamysys. Nejaugi ruskeliai gavę į kailį nuo radijo stoties gynėjų, užsimanė pulti K. K. Rūmus? Tarsi komandą išgirdę abu kartu pakėlėm šauti paruoštus šautuvus. . . Snarėsys dingęs, po kelių sekundžių vėl pasikartojo aiškiau ir arčiau. Dar labiau sulklusome ir ištempėme akis. Ir tuo metu patvoryje išvydome žmogystos siluetą. Jis patvoriu pabėgėjas kelis žingsnius, sukrinta už žalitvorės, vėl pakyla ir pabėgėjas kelis žingsnius mūsų link. Dabar galėjome tą siluetą įžiūrėti visai aiškiai: buvo ruskelis pestininkas. Žiūrėdamas radijo stoties pusėn, parkrenta, paguli kelias sekundes, pasikelia ir, pabėgėjęs kelis žingsnius Sporto gatvės linkui, vėl krenta už žalitvorės, prie šono laikydamas šautuvą. Buvo visai arti mūsų ir lengvai galėjome jį nukepti. Bet jis tebuvo vienas, matyt, bėgęs iš mūšio, vykusio prie radijo stoties. Jis negalėjo sudaryti bet kokio pavojaus nei mums — sargybiniam, nei Rūmams, kuriuos saugojome. Todėl leidome jam su pabėgimais praslinkti pro Rūmus ir nešti "muilą" į plačiąją tėvynę, "bairgė pasakojimą inž. Bronius Budginas, buvęs partizanų gretoje 1941 m. birželio mėn. Kaune.

1966 m. kovo mėn. Naujienose tesiniaus buvo spausdinami Jono Bildušo atsiminimai: "Kaip klostojama Lietuvos istorija". Tuose atsiminimuose pasakojama apie 1927 m. Tauragėje įvykusį sukilimą prieš Smetonos — Voldemaro vyriausybę, to sukilimo dalyvius ir apie tai, kaip į tą sukilėlių skaičių, sukilimą numalšinus, buvo įtrauktas pats autorius, karo lauko teismo nubaustas ilgiems metams kalėjimn, nors tame sukilime visai nedalyvavo. Vyras turėjo kentėti visai nekaltai. Apie tolimesnį savo gyvenimą ir jame patirtus smūgius autorius nebeparašė. Gal įgimtas kuklumas jį nuo to sulaukė, o gal ištikusi liga nebeleido jam tą padaryti, nes tų pačių metų Naujienų nr. 233 skaitėme skaudžią žinią:

"Vakar, spalio 3 d. rytą, Chicagoje, šv. Kryžiaus ligoninėje, po sunkios vidurių operacijos mirė Jonas Bildušas. . . ." To pranešimo pabaigoje pasakyta:

"Sovietų karo jėgoms okupavus Lietuvą, Jonas Bildušas ir vėl buvo suimtas, tardytas ir enkavedistų kankintas. Jam pavyko nuo sovietų policijos iš Tauragės kalėjimo pabėgti ir išsislapstyti iki Antrojo Pasaulinio Karo pradžios. . . ." Šį mano pabrauktą teigimą Naujienų nr. 241 rašinyje: "Tr užgrūdinti kovotojai miršta" pakartoja Antanas Rūkas:

" . . . Šį kartą rusai bolševikai, ištraukę iš apskrities viršininko kėdės, ruošė jam mirties sprendimą. Tik imtinys sugebėjo iš kalėjimo išsilaužti ir pabėgti. . . ." Ir pirmasis, ir antrasis teigimai yra klaidingi. Teisingas yra Mečio Mackevičiaus liūdijimas, esąs 1966 m. Naujienų nr. 239 vardu: "Atsisveikinant su velioniu Jonu Bildūsu." Ten sakoma:

"Atėjo 1940. Lietuvos žemę apgaulė grėsmingi ir tamsūs debesys. Laisvoji Lietuva raudonajame chaose valandomis gniužo ir griuvo. Lietuvos politinėse sferose viešpatavo panika. Bet viltis greit neapleidžia žmones. Dar buvo girdėti balsai — gelbėti, kas dar galima išgelbėti.

Tuo metu velionis Jonas Bildušas atvyksta į Kauną ir klausia patarimo: ar jam priimti siūlomas Tauragės apskr. viršininko pareigas? Atsakymas

SIŪSKITE PINIGUS

I LIETUVĄ

PINIGAI SIŪSTI PER

GRAMERCY

Įteikiami gavėjui kaip PINIGAI per Bank For Foreign Trade, Maskvoje.

JŪS ESATE SAUGŪS TIK SU FIRMA TURINCIA LEIDIMA. JOKIŲ TARPININKŲ, JOKIŲ PASLĖPTŲ RINKLIAVŲ. MUŠU 20 METŲ VEIKLA BIZNJE GARANTUOJA JUMS PATENKINTĄ PATARNAVIMĄ.

Visos perlaidos pilnai garantuotos ir apdraustos. Turi Bankų Dept. leidimą ir apdraudą.

Apsidraudę \$20.000.00.

Oficialios USSR kvotos pasirašytos gavėjo.

Pristatoma per 2 savaites.

Jokių atskaitymų.

Kursas:

9 rubliai už \$10.00

Iki \$30.00 — \$2.75

Virš \$30.00 — 10%

GRAMERCY SHIPPING, INC. 744 Broad St., Newark, N. J.

Aukščiausios kokybės rusų gamybos daiktai. SPECIALIOS naujos sumažintos Velykų švenčių kainos automobiliams. Veikia iki

1967 KOVO 20 D.

Pasinaudokite šita proga.

SIŪSKITE MUMS DOLERIŲ DOVANOMS PAZYMEJIMA parinkimui NAUJOSE SPECIALIOSE KRAUTUVĖSE.

Jokio mokesčio už šį patarnavimą.

Rašykite, prašydami mūsų katalogo apie sensacینگus pasiūlymus, ypatingai Vakarų kraštų produktų ir audinių.

GRAMERCY

(įsteigta 1945)

118 E. 28 St. New York, N.Y.

buvo: užimk ir gelbėk, kas yra įmanoma išgelbėti.

Velionis į Tauragę grįžo pesimizme, nes gerai suprato padėties pavojingumą. Apskrities viršininko pareigose išbuvo neilgai. Bolševikai greit pastebėjo, kad Jonas Bildušas neina pagal jų nustatytą liniją. Jam rūpėjo Lietuvos ir jos žmonių reikalai. Jis visa širdimi gelbėjo visiems nelaimių ištiktiems, nežiūrėdamas partinių ir ideologinių skirtumų. Kiekviename matė tik žmogų — lietuvį. Ir greit, kaip liaudies priešas, buvo suimtas ir kankintas. *Tik karui prasidėjus, kartu su kitais, išsilaužė iš kalėjimo...*

Taip, tik karui prasidėjus, jis, kartu su kitais kaliniiais, išsilaužė iš Kauno kalėjimo. Nei jam, nei kitiems Tauragėje bolševikų suimtiems ir kankintiems lietuviams nepasisekė iš kalėjimo pabėgti ar išsilaužti. Juk kalėjimus saugoti taip, jog iš jų niekas nepabėgtų, yra komunistų specialybė. Kartą patekai į jų kalėjimą, tarytum grabe buvai užkaltas...

Anksčiau pacituotą *teisingą* Mečio Mackevičiaus liūdijimą apie Joną Bildušą jaučiu pareigą papildyti ir paryškinti, nes, iš dalies, esu kaltas dėl jo areštavimo ir kankinimo. O kankintas jis buvo žiauriai. Tauragėje pirmomis okupacijos dienomis areštuotas mokytojas R. M - lis ir Tauragės kalėjime kalintas iki vokiečių — rusų karo pradžios, yra pasakojęs, jog tame kalėjime bolševikų žiauriausiai buvo kankinti du kaliniai: Tauragės mokytojų seminarijos III kuro mokinys klaipėdiškis Martynas Pakalniškis ir buvęs apskr. viršininkas Jonas Bildušas. Šis pastarasis, po ilgų kankinimų buvo išsiųstas į Kauno sunkiųjų darbų kalėjimą, gal būt, didesnių ir gabelnių kankintojų žinion.

Už ką Jonas Bildušas buvo suimtas ir žiauriausiai kankintas?

Turiu atsiprašyti gerb. Skaitytoją, jog į to klausimo atsakymą eisiu užuolanka. Taip reikalinga.

Tauragės mokytojų seminarijos mokytojų tarpe buvo įsipilietinės paprotys: popietėmis susirinkti seminarijon laisvalaikį praleisti, o vakarais traukti upės Jūros pakraščiais "pasišpaciruoti". Mokytojų dauguma buvo viengungiai, skaištūs berneliai, ir kadangi jokios šeimos pareigos jų neversdavo skubėti į namus, todėl ir tie vakariniai pasivaikščiavimai buvo savaiame suprantamas reikalas. Tas paprotys nebuvo užmirštas ir bolševikams okupavus Lietuvą. Ir taip, įpročio vedini, 1940 m. birželio mėn. antrosios pusės kurios tai dienos vakare iš pajūrinio pasivaikščiojimo Vytauto gatvė du mokytojai grįžome į savo pastoges. Buvo sutemę, bet praėivių gatvėse sutikome. Iš toliau išgirdome

pokalbio garsus, keiksmus, protarpiais dainos melodiją. Du vyrukai, ne nuo vasaros karščio įkaitę, artėjo priešais mus. Juos iš matymo pažinojau: rytą, eidamas į darbą arba popietį grįždamas atgal, matydavau juos grindžiant gatvę. Pilnamečiai vyriokai. Šaligatvis buvo pakankamai platus prasilenkti, bet vyrukai išsiskėtė ir sustojo. Mano pasivaikščiojimo bendras prasmuko, o man teko likti vienam prieš du. "Ką gi," pagalvojau, "esame beveik pažįstami. Praleis". O jų būta kitokios nuotaikos: vieno rankoje atlenktas peilis, kuriuo smogdamas man, šaukti pagavo: "Fašistai, už pinigus mokslą pirkote!..." Ranka smūgi nukreipiau į šalį ir jis manęs nepalietė. Tačiau kovingai nusiteikęs jaunuolis savo kėslą — peiliu pėsmeigti "už pinigus mokslą pirkusį fašistą" — pakartojo antrą, trečią kartą, vis kartodamas tą patį šūksnį. Antrasis čia pat stovėjo svyrudamas ir kažin ką pirmajam patarinėjo. Traukdamasis atbulas puoliko ranką su atlenktu peiliu atmušinėjau, bet vieną kartą smūgis turėjo paliesti auką. Vyrukų riksmo ir keliamo triukšmo garsai sustabdė kelis praėivius antroje gatvės pusėje. Vienas jų, augalotas, stambus vyras — tarp miestinio keleivinio autobuso, kurie kasdien netoli seminarijos pasta-

tų sustodavo, vairuotojas per gatvę atskubėjęs, sugėdino puolikus:

"Ar neisite, paršai, išsimiegoti, išsiblaivyti?! Ką čia žmones užpuldinate!..." To užteko: karštuoliai pasitraukė ir susikabinę nušlytinėjo sau. Padėkojęs autobuso vairuotojui, kurį iš matymo pažinojau, parkiūtinau į namus. Parkiūtinau atmintyje ir širdyje nešdamasis klaukų gatvių grindėjo kaltinimą:

"Fašistai, už pinigus mokslą pirkote!..." Manin taikomų peilio smūgių išvengiau, bet žodžiais mestas kaltinimas daug labiau ir skaudžiau žeidė ir skaudino. Tarytum kas žėruojančių žarijų sauja būtų įpylęs į krūtinę. Bet argi tas gatvėgrindis kada nors buvo pagalvojęs, jog už tokiu būdu uždirbtus pinigus galima kiekvienam nusipirkti mokslą? Ar jis pats yra bandęs kada nors mokslą "pirkti"? Jeigu taip, tai jis turėjo būti toks pat, gal dar geresnis "fašistas", jeigu būtų pinigus, gautus už gatvės grindimą, skyręs mokslui. Ne! To buvo per daug! Nes visas už pinigus mokslo pirkimo "biznis" prabėgo pro akis, kaip kino ekrane matyti filmo vaizdai:

Trys ūkininkams parduotos vasaros piemenavimo pavidaile; gimnazistu būnant, vasaros atostogų metu, sunkūs melioracijos darbai Apaščios

upės vagą tvarkant ar brolio iš išparceliuoto dvaro gautame žemės sklype, kuriame "velniai savo vaikus peri", krūmų kirtimas, kelmų rovimas ir akmenų kasimas ir voliojimas į krūvas, o žiemos atostogų metu jų vežimas į tiesinamo iš Biržų į Pabiržę ir toliau plento vietovę, ar kelionės į sniego apdengtus miškus medžių — rąstų kirsti; kasdieninės 3-4 kilometrų kelionės iš kaimo į Biržų gimnaziją ir atgal ištisą eilę metų arba bernaivimas pas ūkininką Klaipėdos krašte ir žvyro vežimas ten statomam "Maisto" fabriku. Ne! To užteko! Įžeidimo, dvasinio skausmo ir gaudulio kamuojamas parašiau skaudų skundą apskrities viršininkui ir kitą dieną nunešiau jį įteikti.

Pasibeldęs į viršininko kabineto duris ir išgirdęs: "prašau"! jas pravėriau. Viršininkas buvo ne vienas: stalo galė, viršininkui iš dešinės sėdėjo vyras, apsirengęs odiniu švarku. Tai buvo Lietuvą okupavusių rusų valdininkų, ypatinčiai EKVD — slaptosios policijos tarnautojų uniforma. Jie tas uniformas įsigydavo "bado ir nedateklių kamuotoje Lietuvoje". Pastebėjęs viršininko kabinete sėdintį rusą, buvau bebandas vėl uždaryti duris, nes viršininkas juk yra užimtas. Tačiau viršininkas atsistojo ir dar kartą pakartojo

(Nukelta į 6 psl.)

JEI JŪS NORITE SIŪSTI
SIUNTINIŲ — DOVANAS Į USSR
NAUDOKITĖS PATARNAVIMU PLAČIAI
ŽINOMOS FIRMOS

PACKAGE EXPRESS & TRAVEL AGENCY, INC.

(LICENSED BY VNEŠPOSYLTORG)

VYRIAUSIA ĮSTAIGA

1530 Bedford Avenue, Brooklyn 16, N. Y.

Tel. IN 7-5522

Siuntiniai siunčiami per mūsų firmą paskyrimo vietą pasiekia trumpiausiu laiku. Siuntinių pristatymas garantuotas. Visi muitai apmokami mūsų įstaigose, gavėjas NIEKO NEMOKA.

Prie firmos skyrių yra krautuvės, jose rasite žemiausiomis kainomis pasirinkimui įvairiausių audinių, taip pat maisto produktų, odos avalynės ir kitų daiktų.

Firma — skyriai atidaryti kasdien nuo 9 val. ryto iki 6 val. vakaro.

Šeštadieniais ir sekmadieniais nuo 9 val. ryto iki 4 val. popiet.

MŪSŲ SKYRIAI:

BROOKLYN, N. Y.	1530 BEDFORD AVE.	—	IN 7-6463
NEW YORK 3, N. Y.	78 SECOND AVENUE	—	OR 4-1540
NEWARK, N. J.	314 MARKET STREET	—	MI 2-2452
SOUTH RIVER, N. J.	46 WHITEHEAD AVENUE	—	CL 7-6320
UTICA, N. Y.	963 BLEECKER STREET	—	RE 2-7476
FARMINGDALE, N. J.	FREEMOOD ACRES	—	363-0494
PHILADELPHIA 23, PA.	631 W. GIRARD AVENUE	—	PO 9-4507
ALLENTOWN, PA.	126 TILGHMAN STREET	—	HE 5-1654
ROCHESTER 5, N. Y.	558 HUDSON AVENUE	—	232-2942
LOS ANGELES 4, CAL.	107 SO. VERMONT AVENUE	—	DU 5-6550
CHICAGO 22, ILL.	1241 NO. ASHLAND AVENUE	—	HU 6-2818
BALTIMORE 31, MD.	1900 FLEET STREET	—	DI 2-4240
BUFFALO 12, N. Y.	701 FILLMORE AVE.	—	TX 5-0700
DETROIT 12, MICH.	11601 JOS CAMPAU AVENUE	—	TO 8-0298
HARTFORD 6, CONN.	643-47 ALBANY AVENUE	—	CH 7-5764
JERSEY CITY, N. J.	303 GROVE STREET	—	HE 5-6368
SYRACUSE, N. Y. 13204	515 MARCELLUS ST.	—	475-9746
CLEVELAND 13, OHIO	1028 KENILWORTH AVENUE	—	PR 1-0696
HAMTRAMCK, MICH.	11339 JOS CAMPAU AVENUE	—	TO 9-3988
SO. BOSTON, MASS.	396 WEST BROADWAY	—	AN 8-1120
TRENTON 10, N. J.	1152 DEUTZ AVENUE	—	EX 2-0306
RAHWAY, N. J.	717 W. GRAND AVENUE	—	381-8997

SPAUDOS PABIROS

(Atkelta iš 5-to psl.)

"prašau, prašau!..." Įėjęs padaviau surašytą skundą. Kai viršininkas jį pradėjo žiūrėti, ruselis, ištiesęs kaklą, pasijodavo: "Koks reikalas?"

"Girti bernai mokytojus užpuolė..."

"Ką? Mokytojus? Bausti už tai, bausti!" suriko rusas, imdamas iš viršininko rankų raštą, bet pamatęs jį jis lietuviškai rašytas, — gražino atgal.

"Gerai, palikite. Sutvarkysime", atsisveikindamas pasakė viršininkas Jonas Bıldıšas.

"Ne tokia jau palaida bala ir pas rusus. Tvarkos daboja ir triukšmadarius reikalauja bausti", pagalvojo apie Tauragės NKVD viršininką, sėdėjęs ten prie stalo ir griežtu balsu siūliusį bausti nusizengėlius...

Kelioms dienoms pralinkus suklikau vieną pažįstamą, kuris pasakė juokdamasis:

"Žinote, jūsų giminaičiai išvyko atostogų".

"Mano giminaičiai? Kokie? Aš čia neturiu jokių giminaičių".

"Kaip gi, turite. Ogi tie, kurie bandė jus peiliu pavaišinti".

"Jie atostogų?"

"Taip, jie. Po tris paras daboklėn. Viršininkas apdovanojo..."

Tų pat metų, — 1940 m. — vasarą, prieš naujų mokslo metų pradžią, savo prašymu, buvau perkeltas kiton darbovietėn — Kaunan.

Čia užklupo ir 1941 metų vokiečių — rusų karas. Po birželio mėnesio 14 - 15 - 16 d. d. masinio lietuvių trėmimo į Sibirą košmaro, prasidėjęs karas, trėmimų siaubo apimtiems Lietuvos gyventojams buvo tarytum išsigelbėjimo vilties švyturys. Pirmąją karo dieną, sekmadienį, nežiūrint nuolat padangėmis duzgiančių vokiečių lėktuvų, kurie kiekvienu momentu galėjo pradėti sėti bombas, Kauno gatvės buvo pilnos žmonių. Jie vaikščiojo ramiai, tarytum būtų buvęs taikos metas, susitikdinėjo pažįstamus ir dalinosi įspūdziais. Bėgančios rusų kariuomenės dar nebuvo, bet sunkvežiminių ir lengvųjų mašinų judėjimas, ypač centrinėmis gatvėmis, buvo judrus. Rusai valdininkai, enkavedistai ir kiti tokie "čyfai" su savo "katiušomis" nešė "kudašių" į rytus, į plačiąją tėvynę. Kai kur į sustojusius sunkvežimius kabinosi pašaliniai, ypač žydų tautybės asmenys. Bet rusai jų į savo sunkvežimius nepriimdavo. Buvusiųose miesto savivaldybės, o rusų laikais — NKVD bustynės rūmuose (Laisvės alejos ir Vytauto prospekto kampe), kažkas buvo deginama ir per vieng langą veržėsi juodi dūmai. NKVD-tai, matyt, degino savo darbų dokumentus. Prie ėgulos bažnyčios į tų rūmų pusę atsuktai patrankų vamzdžiais budėjo pora rusiškų šarvuočių. Kalnų gatvėje stovėjo

sunkvežimis, kuriame kiutojo kelios moterys — rusės ir verkė. Jos laikė savo vyrų, kurie užgaišo NKVD rūmuose. Lietuvė moteris, buvusi tų rusių kaiminka, jas guodė, bet pasitraukusi kiek toliau, praeiviams paaiškino:

"Jos verkia lygiai taip, kaip prieš keletą dienų čia raudėjo tremiama į Sibirą lietuvė motina su vaikais, laukdama iš darbo grįžtant savo vyro. Jis taip pat kartu buvo išstremtas..."

Eidamas Kęstučio gatve, kurioje gyvenau, išvydau priešais ateinantį vyrą. Apsirengęs pilku vasariniu kostiumu, labai išbalusiu, išbadėjusiu veidu. Tas veidas buvo matytas, bet tuo momentu negalėjau atsiminti, kur. Tik visai prie viens antro priartėję, pažinome. Vyras išskėtė rankas, puolė man į glėbį ir apkabinęs karštai pabučiavo.

"Ponas Bıldıšas...?!"

"Taip tai aš... Matote..."

"Iš kur jūs? Kaip?"

"Iš kalėjimo... Šiandien rytą išsilaužėme..."

"Bet jūs buvote Tauragėje..."

"Taip, mane ten areštavo. Ilgokai laikė, bet paskiau perkėlė į Kauno kalėjimą..."

Džiaugėmės nepaprastu nuosirdumu. Kalbėjome apie daug ką, nors tebuvo susitikę tik antrąją kartą. Kviečiamas užėiti, neatsisakė, bet ne tuojau. Kada nors vėliau. Dabar esąs apsistojęs pas pažįstamus. Išėjęs apsidairyti po miestą ir grįšias kiek pailsėti. Ir paklausė:

"Ar jūs žinote, už ką mane areštavo ir kuo daugiausia kaltino?"

Kaip aš galėjau žinoti?

"Ogi dėl jūsų skundo. Atsimenate? Už tai, kad tuos bernus nubaudžiau. Jie kaltino mane, jog darbininkus persekioju, daboklėn juos sėdinu. O antras kaltinimas buvo už tai, kad priėmiau tarnybon p-lę Garbuzaitę. Ji, mat, buvo Tauragėje "jaunalietuvių" veikėja. Tai mano kaltės, už kurias jie mane smarkiai kankino..."

Ką galėjau tarti jam? Apgailėstavau ir atsiprašiau. Nieko kito negalėjau padaryti. Atsisveikinome, kaip geriausi bičiuliai. Dar kartą atsisukęs, mačiau jį tostantį lėtai, lėtai. Ėjo jis iskankintas, kalėjimo ir kankinimų išvargintas vyras, kuriam "rūpėjo Lietuvos ir jos žmonių reikalai", vyras, "kuris visa širdimi gelbėjo visiems nelaimių ištiktams, nežiūrėdamas partinių ir ideologinių skirtumų. Kiekviename matė tik žmogų — lietuvį..." To to nuo manęs vyras, kuris dirbo tik Lietuvai ir jos labui, visai nebodamas savęs. O begalinio dydžio rutulys vis sukasi ir sukasi nežinion nusinėdamas ir tuos, kuriuos mes privalėtume vadinti ne tik užgrūdintais kovotojais, bet ir kilniais milžiniais...

● Seniau berniukas mergaitei, pradėdamas pastoviai išeiti, duodavo žiedą; dabar jis jai duoda pasinaudoti savo plaukų garbinuojamąją mašinėlę.

BE NAMŲ NEGERAI...

Apie kelius ir klystkelius

Kada artėja rugsėjo pirmoji, ir traukiniūs, autobusus, lėktuvus užplūsta jaunimas, man visada prisimena triukšmingi, sausakimši ir prirūkyti bendrabučių kambarėliai, kuriuose tie tūkstančiai jaunų žmonių leis ilgus mokslo metų mėnesius, kuriuose palaipsniui primirš gimtus namus, tėvų pamokymus, senas, mokykloje kaltas tiesas ir kurs fantastiškiausius gyvenimo planus, mokysis pažinti pasaulį — gėrį ir blogį; mylės, svajos, neapkęs. Tai, kad 14 — 16 m. paauglys jau pakelia sparnus iš gimto lizdo ir vyksta mokyti ar dirbti kitur, — mūsų dienomis įprastas reiškinys. Tūkstančiai tokių paauglių mokiosi technikuose, specialiose bei profesinėse-techninėse mokyklose, dirba fabrikuose. Respublikoje apie 40 tūkstančių vien aukštosiose ir specialiosiose mokyklose besimokančio jaunimo gyvena bendrabučiuose, kurie turėtų būti jiems antraisiais namais. Nuo tos dienos, kai jie susikrovė lagaminus ir pasakė tėvams "sudie", iš esmės jie jau auga ir bręsta be tėvų priežiūros. O toks amžius — pats neramiausias, jautriausias, išdykiausias, Bredimo amžius. Gali būti, kad tėvai tuos keturiolika - penkiolika metų, kaip sakoma, sėja savo vaikuose gerą sėklą, o staiga per metus kitus paauglys, žiūrėk, ir atsidūręs teisiųjų suole. Tėvai kaltina mokyklą, mokyklą tyli arba kaltina tėvus, o iš esmės dažnai kaltas būna bendrabutis, ta aplinka, kurioje atsidūrė paauglys. Pačioje mūsų prigimtyje, man rodos, slypi savo lizdo, savų namų šilumos jausmas, ir mes ieškome jo visur, kur tik apsigyvename. Ieško jo ir paaugliai; gal ir lukstendami saulėgrąžas kine ar slampinėdami iš nuobodulio gatvėmis, gal ir spaudydami į sentimentalias kalbas apie namus; bet kažkur, bent pasąmonėje, ir jie ieško tų namų šilumos.

Bet ar bendrabučiuose jie suranda namus? Ir tą šilumą? Vargu. Užsikime į bent kurį liaudies teismą, pavartykime bylas. "Mūsų bendrabutyje buvo girtuokliuojama", — skaitome vieno nutiestojo apklausos protokolą. "Ne naujiena, kad bendrabutyje kildavo muštynės", — aiškina kitas. "Nebuvo tvarkos, durų spynos sugadintos. Aš neturėjau pinigų, o kambariai buvo atdaryti. Tada įsidrąsinau ir paėmiau..." — taip savo pasiaiškiniame milicijai rašo Vilniaus technikumui pirkursė S., kuriai šiandien ne daugiau kaip 16 metų. Jos mintyse yra tiesos; ten, kur nėra tvarkos, kur paaugliai paliekami be priežiūros, — sunku išsilaikyti nesuklupus.

Nesenai teko kalbėtis su vienu buvusiu kaliniu. Dabar jis jau grįžo į technikumą ir šįmet baigs mokslus. Vaikinas buvo geras ir gabus. Visi taip sakė. Penkerius metus gyveno bendrabutyje, kur dažnai girtaudavo su komendantu ir keliais dėstytojais. Kai iki diplomo gavimo bebuvęs likusios penkios dienos, jis "aplaistė" priešpaskutinį valstybinį egzaminą ir, vyriškumo pagautas, gatvėje sumušė pirmą pasitaikiusį žmogų. Teisme visi stebėjosi: oi, toks rimtas atrodė, oi, toks gabus, oi, toks... Bet aikčioti buvo po laiko. Tai nebuvo atsitiktinumumas, nors vaikinas ir pirmą kartą pakėlė ranką prieš žmogų. Tai buvo dėsninga pabaiga.

— Ką tu labiausiai kaltini dėl šitaip susiklosčiusio gyvenimo? — paklausiau, kai jis grįžo iš kalėjimo.

— Save, žinoma, — atsakė. — Bet ir bendrabutį. Tvarkos nebuvo, pamenu, keturiolikos metų atėjau į pirmą kursą, o jau po poros mėnesių su komendantu sėdėjom už vieno stalo. Vyrų jaučiau. Narsuoliu. O per anksti buvo. Tikrai sakau. Namų reikėjo.

Pagaliau — tos išblyškusios,

SLA SUSIVIENIJIMAS LIETUVIŲ AMERIKOJE

SLA — jau 80 metų tarnauja Lietuvos visuomenei ir išmokėjo daugiau kaip SEPTYNIUS MILLJONUS dolerių savo apdraustiems nariams.

SLA — didžiausia lietuvių fraternalinė organizacija — duoda gyvybės apdraudą ir ligoje pašalpą, kuri yra pigi, nes SUSIVIENIJIMAS neieško pelno, o teikia patarnavimus savitarpinės pagalbos pagrindu.

SLA — jau turi daugiau, kaip tris su puse milijono dolerių kapitalą, tad jo apdrauda tikra ir saugi. Kiekvienas lietuvis čia gali gauti įvairių klasių reikalingiausias apdraudes nuo \$100.00 iki \$10,000.00.

SLA — jaunimui duoda gerą Taupomąją Apdraudą - Endowment Insurance, kad jaunuolis gautų pinigų aukštojo mokslo studijoms ir gyvenimo pradžiai.

SLA — duoda VAIKAMS ir jaunuoliams labai pigią TERM apdraudą; už \$1,000.00 apdraudęs tik \$3.00 mokesčio metams.

SLA — AKCIDENTALĖ APDRAUDA naudinga visokio amžiaus asmenims, rekomenduojama lietuviškų KLUBŲ ir draugijų nariams. Už \$1,000.00 akcidentalės apdraudęs mokesčiai \$2.00 į metus.

SLA — kuopos yra daugumoje lietuvių kolenijų. Kreipkitės į kuopų veikėjus ir jie plačiau paaiškins apie SUSIVIENIJIMO darbus.

Gausit spausdintas informacijas, jeigu parašysit:

LITHUANIAN ALLIANCE OF AMERICA

307 WEST 30 STREET, NEW YORK, N. Y. 10001

viskam abejingos merginos, kurios kasdien sėdi kavinėse. Paklauskime: kur teikiatės gyventi? Bendrabuty — atsakys. Bendrabuty, bendrabuty... Jos (ir jie) grįžta prieš rytą į bendrabučius, neišmiegoję slenka į darbą, į paskaitas. O kas jiems pasakys: ko sugrįžai taip vėlai? Tėvų nėra. Kas? Vienmečiai? Bet ar jie draugų klausys? Reikia vyresnės ir tvirtesnės rankos. O vyresnieji abejingai suka į šalį ir rūpinas tik savo pasauliu. Pasidairykime bendrabučiuose — darbininkų, studentų — iki paryčių vestibuliuose ar kituose tamsiuose kampuose užtiksi „įsimylėjęlių“ poras, kurioms, beje, ne visoms rūpi poetų apdainuotoji meilė. Ir todėl dažnai sklinda linksmi anekdotai po kambarius, o komendantai kabina įsakymus: „Pašalinti“. . . Bet ar nuo to reikalai pagerėja? Ar nors vienas komendantas rimtai pasikalbėjo su tokiais žmonėmis, ar įspėjo, kad netikusiu keliu pasuko jaunuolis? Nemačiau tokio komendanto, nors ir penkerius metus išgyvenau bendrabučiuose. Ir abejoju, ar kuris paauglys pajuto tėvišką ranką.

O kas dėl viso šito kaltas? Kas turėtų rūpintis paauglių ir jaunų žmonių gyvenimu bendrabučiuose?

Visų pirma komendantas, žinoma. Mano supratimu, jis turėtų būti pedagogas, išsilavinęs, jautrus žmogus. O kaip yra tikrovėje? Tikrovėje jis yra giriamas, jeigu būna apsikriusis ūkvedžiu ir tvarkingai prižiūri visas ataskaitų knygas. Auklėti paauglius jis sugeba kumštinti, rėkimu ir kasdieniniu gąsdinimu: „Išlėksi iš bendrabučio!“ Nuo šito gąšinimo raukšlėja tik jo kakta ir genda nervai, o paaugliai ir toliau skimbčioja stikliniais kambariuose ir mokosi tyčiotis iš tokių administratorių. Kiti komendantai švelnūs — šypsodamiesi patys sėda už stalo ir kelia tostą į penkiolikamečio sveikatą. Ir vieni, ir kiti — nei tėvai, nei pikti dėdės, jie tiesiog užima etatą, tvarko knygas ir ramia sąžine ima iš valstybės atlyginimą. Štai vienas nesenas, beveik kurioziškas faktas iš Vilniaus politechnikumo bendrabučio. Kambario draugai išlaužė vieno pirmakursio lagaminą užraktą, sunaikino berniuko maisto atsargas, dar berods, šį tą pasiėmė. Kai paauglys pranešė apie tai komendantui, tas padarė tik tai, tiekgero, kad „už skundimą“ tie patys „draugai“ sumušė paauglį ir ėmė jį niekinti. Gyventi viename kambarielyje berniukui pasidarė nebeįmanoma. Jis vaikščiojo prisilėgtas, mokslas nebesisekė, ruošė bėgti namo. Atrodė, čia nereikėjo būti dideliu psichologu ar baigti pedagogų kursus, kad suprastum, jog būtina perkelti berniuką į kitą kambarį ir tuo padėti jam. Tačiau nebuvo imtasi jokių žygių, ir tik visai pašalinę žmonių dėka šešiolikametis liko kovoti toliau ir nemetė mokslo. O kiek tokių kovotojų, nesulaukę vyresniųjų paramos, tapo stikliuko bendrais, jaunais verkšlentojais, mūsų dienų skeptikais. Pa-

auglio romantiką ir gražią fantaziją pirma laiko sumalė vyresniųjų draugų: „Po rubliuką!“ O po to — gatvė, muštynės, vagnystės ir... kalėjimas.

Tiesa, darbininkų bendrabučiuose yra dar vienas rimtas etatas — auklėtojo. Jau pats vardas, rodos, turėtų kalbėti apie darbo kryptį. Tikrovėje, deja, taip nėra. Auklėtojai dažnokai dirba viso margo pasaulio žmonės, visai mažai teturi supratimo apie auklėjimą. „Kadangi auklėjimas yra abstraktus dalykas, — mąsto kai kas, — gali dirbti, gali nedirbti — niekas nepastebės“. Todėl manant, kad auklėtojai nesiims auklėjimo, jie apkraunami įvairiu pašalinio darbu, nieko bendro neturintiu su auklėjimu: akylai žiūri, kad kas nesukultų televizoriaus ar neapraudytų šaškių raudonajame kampelyje, labai stropiai rašo ataskaitas, sužymėdami, kiek kartų kas matė kino filmą, nusižiovavo nuobodžioje paskaitoje ir pan. O daugiausia, žinoma, surašiusios gražias ataskaitas, mieliosios auklėtojos mezga kur kamputyje kojine. Vilniaus statybininkų bendrabutyje, esančiame Giedrio gatvėje, mačiau, taip sakant, teigiamą auklėtoją. Moteris susirūpinusi kalbėjo apie savo bendrabučio mergaites, agitavo jas mokytis, sekė jų laisvalaikį. Bet čia pat ir nuolaidžiavo. Kai išgėrusios šešiolikametės įžeidinėjo ją, auklėtoja šypsojosi: „Ką jūs, mergaitės, ką jūs...“ Ir tuose žodžiuose jautėsi bejėgiškumas. Ji bijojo, kad paauglės nesukeltų didelio triukšmo, kad nepakenktų jos reputacijai. Kaip su jomis susitvarkysi — juk reiks kviešti miliciją. Nemažai, aiškinimasis. Geriau jau pagyvenusi moteris kenčia mergiočių įžeidinėjimus ir nedrįsta paimti nuo stalo bonkos su gėrimu...

— Atlyginimą gavome, ko mums neišgerti! — akiplėšiskai šokinėja paauglės.

Bet jeigu čia, priešais, stovėtų ne pagyvenusi auklėtoja, o motina, tikra motina, nežinau, ar kuri akiplėša išdrįstų šitaip šūkauti. Vadinasi, auklėtojai reikia išsikvoti pagarbą, o todėl ji turi būti tikra auklėtoja.

Tiesa, jeigu jau kalbame iš eilės, nepamirškime bendrabučių tarybų, draugininkų. Ką jie veikia? Kuo padeda komendantui ar auklėtojui? Beveik niekuo! Gerai, jei teikiasi sudaryti kultūrinio darbo planą, kur pagrindiniai punktai — kinas, paskaita, šokių lankymas ar pasivažinėjimas rogulėmis nuo kalnelio. Bet kam reikalingi šitokie planai, jeigu ir taip visi einame į kinus ir bėgam į šokių. O draugininkai? Jie narsūs tose vietose, kur galima prasmukti su draugininko pažymėjimu, ir nedrįsta iškisti snapo iš kambario, jei koks padauža vidurnaktį ima trankytis koridoriuose. Teismų bylose tiesiog neįtikėtina skamba, kaip vienas ar pora septyniolikmetių įsisiautėję per visą naktį „virpino kinkas“ viso bendrabučio vyrams, kurių tarpe ne viena dešimtis didžiai gerbiamų draugininkų. Kuo paaiškinti

šią baimę, jeigu ne abejingumu? Visų gyventojų, o ypač žmonių su raudonais ženkliais atlapuose. Koridoriais šliūtinėja įzulumas, pro užrakintas duris skverbiasi niekšybės, o už durų tūno abejingumas. Jis sėdi už komendanto stalo, jis susirietęs mezgamoje auklėtojos kojinyje.

Ir vis tik reikia ieškoti išeities, nes negalima palikti bręstančių jaunuolių be priežiūros, nes reikia, kad bent truputėlį pajustų namų šilumą ir žinotų, kad kažkas jais rūpinasi. Tikra šio žodžio prasme rūpinasi, o ne kalbomis, kurios visiems atsibodusios. Belstis į komendantų, auklėtojų, vyresniųjų draugų sąžinę ir graudulingai kalbėti apie paauglį, man regis, tai tas pats, kaip skambinti visais miestų varpais netikintiems. Su žmonėmis reikia kalbėti jų pačių kalba. Buką administratorių (geriau, kad jo nebūtų!) auklės popieriai, įsakymai, baudos.

Pagaliau — pradėkime nuo taisyklių. Bendrabučių yra įvairių tipų — darbininkų, studentų, moksleivių ir pan., — o taisyklės visur vienodos. Tiesa, respublikinė Profsąjungų taryba leidžia jas keisti, bet nuo to kaltaliojimo susidaro tokia maišalys, kad, eidamas tarnybiniams reikalais į bendrabūtį, žmogus nežinai, ar neštis pasą, kurį reikalauja palikti užstatu (?), ar imti darbo pažymėjimą. O štai Vilniaus kooperatinio technikumio bendrabučio taisyklės griežtesnės, negu vienuolynuose — čia su jokia dokumentu nepaieši ir vidų. Būk tu tėtis ar mama, ar pagaliau laikraščio korespondentas. Tuo tarpu yra bendrabučių, kuriuose vaikščioj kiek nori ir bet kuriuo paros metu — niekas tavęs nepasiteiraus: kur, ko? Negerai. Reikia išleisti naujas, geras bendrabučių taisykles ir reikalauti, kad jų būtų laikomasi.

Antra, norėtusi matyti daugiau tėvų, kurie aplankytų savo vaikus bendrabučiuose. Lietuvos žemės ūkio akademijoje specialiai ruošiami tokie susitikimai. Ir tėvai, žinoma, norėtų dažniau aplankyti savo vaikus, ypač paauglius, technikumų bendrabučiuose. Deja, čia nėra svečių kambarių, o stumdytis po kelis siaurose lovose ir tėvams, ir vaikams menkas malonumas. Be to, čia yra kitokių keblumų. Trumpai sakant, kiekviename bendrabutyje reikėtų turėti po kelis svečių kambarius.

Trečia, darbininkų bendrabučiuose gyvena daug komandiruotų žmonių. Ypač statybin-

kų. Su jais bendrabučių vadovybei būna tikras vargas. Jie nepaiso jokių taisyklių, jokių nurodymų ar paaiškinimų. Jie jaučiasi tarsi pakliuvę į kitą planetą, kur viskas jiems galima. Aimanuoja komendantai — ką jie padarys: ne jų žmonės. Pagulės su batais lovose, priterš ir išvyks. O už komandiruotuosius, jų elgesį turėtų atsakyti juos atsiuntusios organizacijos. Iš jų tarpo turėtų būti parinktas žmogus, kuris tuo rūpintųsi.

Bendrabučių vadovybė neturėtų slėpti nusikaltimų, chuliganizmo faktų. Jeigu komendantas nesugeba auklėti, tegul imasi to darbovietė, mokykla, institutas. Reikia dirbti kartu, palaikyti kontaktą.

Pagaliau auklėtojai turi užsiimti savo pagrindiniu darbu — jaunų darbininkų auklėjimu. Geriau vienas į teisingą kelią sugrąžintas žmogus, negu dešimtis blizgančių gražiais skaičiais suvestinių. Auklėtojai turėtų būti jei ne pedagogai, tai bent susipažinę su pedagogika ir psichologija žmonės, o ne dailių kojinių mezgėjos.

Planuojant kultūrinio darbo priemones, reikėtų atsižvelgti į bendrabučio gyventojų politinius, norus ir pasiūlymus. Tuose planuose reikalingi punktai, kurie tikrai auklėtų jaunus žmones ir ugdytų juose grožio, gėrio supratimą. Išmeskime vieną sykį planus „dėl paukščiuoko“.

Iki tol, kol bendrabutis netaps kažkuo panašus į namus, iki tol netrauks į jį toji gimtusi namus primenanti šiluma — jauni žmonės ieškos prieglobščio gatvėse, kavinėse, dykinėjančių chuliganų gaujose. Ir gers paslapčiom priūkytuose kambarėliuose, ir nemažės ant teisėjų stalo bylų: „Viskas prasidėjo bendrabutyje...“

A. Judžentis

Iš „Literatūra ir Menas“

DRASUOLIS

Grįžęs iš pasaulinės daktarų konferencijos Japonijoje daktaras Masonis pasakoja įspūdžius: „Japonijoje tikrai buvo įdomu. Ten žemės drebėjimai kartojasi veik kiekvieną dieną“.

„Ir tamsta nesibojojote?“
„Kas, ar aš? Žemė drebėjo labiau negu aš!“

NEMOKA MIRTI

Buvo repetuojama mirimo scena ir direktorius nepatenkintas aktorius vaidinimu sušuko: „Gyviau, gyviau! Rodyk daugiau gyvumo savo veikalui!“

PASIMATYKIT SU STANLEY LITVINU

APIE SAVO NAMO
INSULACIJOS PROBLEMAS

Mes turime išdirbtą reputaciją pilno pasirinkimo A-1 rūšies stako lentų ir namams medžiagų.

CARR-MOODY LUMBER COMPANY

3039 SO. HALSTED STREET — TEL.: VICTORY 2-1272

STANLEY LITVINAS, Mgr. — LIETUVIAI SALESMONAI

KAIMYNĖ

S. Nendrė

Palaidojęs žmoną, Galinis pasijuto nė šiaip nė taip. Ką nori, tą sakyk, o namai tušti, ir gana. Kai dar buvo gyva, tai sumesdavo po žodelį, o kartais net ir pasibarti tekdavo, bet tai juk niekis. Ir kitiems taip atsitinka. Visi gi sako, kad nėra namų be dūmų. Bet dabar? Ir tik dabar jisai pasijuto, kad namai pasidarė tušti ir nykūs. Gerai tėvas dar Lietuvoje sakydavo, kad namai be moteriškos — kaip kūnas be dūšios. Išmintingas žmogus buvo. Seniai jau miręs, amžiną atilsį... Tik per daug nugerdavo. Ale ką tai reiškia? Juk nepraleido ūkio per gerklę kaip kiti. Išaugino vaikus, vienus į mokslą išleido, o kitus į ūkius. O dalis išmokėjo taip, kaip ir visi. Prisiminė Galinis tėvą ir jam dar liūdniau pasidarė. Ir šiandien dar akyse stovi, kaip apsikabinęs verkė, kad nevažiutų į Ameriką. Bet kągi? Jaunystė — kvailystė! Susitarė su Adomėnų Kaziu ir išdūmė į Prūsus. Juk daug kas važiavo. O ar negerai? Teisybė, aukso jau nerado, nes kiti daug anksčiau atvažiavo. Bet gavo gerą darbą, nusipirko namą, o dabar gauna dvi pensijas. Ar negerai? Juk gyvenį sau kaip prezidentas.

Tik visa bėda, kad ji per anksti numirė. Ir taip netikėtai, kad jis jokia būdu negali suprasti, kaip čia taip greitai viskas atsitiko. Ir vėl Galinis grįžo mintimis prie mirusios žmonos. Gera buvo moteris. Galėjo, žinoma, dar pagyventi. Juk ir atliškamo pinigų buvo, dar ir palūkanų gauna. Bet ką dabar darysi? Juk kitos nerasi. Bet gal ir galėtum surasti, ale tai dabar žinok, žmogau, kas per paukštis. Ir vėl jam suspaudė kažkas krūtinėje širdį... "Sunki našlystės duona", sakydavo seni žmonės. Pirmą savaitę po laidotuvių jam lyg ir atrodė, kad pareis, nes tik, va, užėjo pas kaimynus, o gal ko į krautuvę ir tuoj atsidadys durys ir sugrįš taip, kaip visuomet sugrįždavo. Ir taip Galinis laukdavo. Bet po mėnesio, kito, nesulaukęs sugrįžtančios, dar daugiau nuliūdo, nes gyvenimas vienam pasidarė tikrai neįprastas. Pirmiau, būdavo, kur tik eis, vis drauge. Ir smagiai, ir linksmiau. O dabar? Net suspaudė Galiniui krūtinėje. Kur tik eisi, vis vienas, apleistas nuo visų. Atrodo, kad jau ir kaimynai našlio vengia ir nenori su juo šnekėti. Pažiūrėjo Galini pro langą. Lyg kažkas šmėkstelėjo? Priėjęs žiūri — nugi jo kaimynė tik šmikšt — šmikšt pasieniu. "Na, ką gi ji čia dabar veikia?" pats savęs paklausė Galinis. Atsidarė pamažiuku duris ir žiūri, o gi ta katė bevaikanti.

— Na, tai ką gi darai, kai-

mynėle! — pašnekino Galinis.

— Nagi, ar nematai? Karvę vaikau! — atkirto.

— Kokią jau čia karvę. Kiba telyčia? — pajuokavo.

— Negali per tas kates nė gėlių pasisodinti. O apie daržoves — tai jau nė negalvok! Slankioja kaip pakusos patvoriais ir viską teršia. Kvarabas čia jų tiek daug priveisė. Kiba reikės nueiti į dragstorę ir paprašyti kokių miltelių.

— Ką jau tu ten prašysi. Geriau paleisk pagaliu, tai gal bijos. Ale, va, matai, pas tave tvoroje skylė. Už tai tos katės taip ir landžioja. Reikėtų pataisyti, — lipdamas laipteliais žemyn, pamažu tęsė Galinis.

— Gerai tau šnekėt, kad esi vyras! — garsiai atsakė. Bet vėliau lyg ir nuliūdusi pridėjo:

— O ką aš, moteriškė, be vyro galiu padaryti...

— Na, tai gal kaimynai galėtų padėti?

— Na, žinoma! Geri kaimynai, kaip liekvarsta prie žaizdos! — trumpai atšovė ji, ir lyg kibirkštys sužerėjo jos akyse. Bet greitai nudulkinusi sijono padelkas, cib — cib užbėgo laiptais ir dingo tarpduryje.

Galinis taip ir pasiliko lauke. Na, kasgi čia dabar? Lyg ir koks džiaugsmas perėjo per jį, kaip vaikui per Kalėdas, kai senis atneša dovanų.

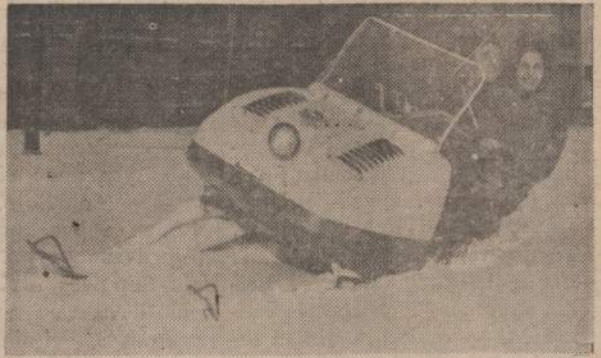
"Palauk, Galini! Neskubėk!" — ramino pats save. Bet kur tau? Nebloga kaimynė. Tik pernai divorsavosi su vyru. Ale tai kas iš jo? Juk airišius buvo. Ar tai tokiai moteriškei gyventi su airišiu? Kazin kiek jai metų? Bet tai nesvarbu! Ką čia tie metai? Juk ir aš ne jaunuolis. Na, kad taip... Bet greitai susimetė Galinis ir pasiryžo geriau tą tvorą sutaisyti, kad tos katės daugiau nelandžiotų.

Kitą dieną, tuojau po pusryčių, pasiėmęs vinių, plaktuką ir gerą gabalą lentos, nuslinko Galinis pas kaimynę. Pamažiuku pasibeldęs į duris, susikaupė ir laukė. Tik ta širdis, kaip senos vištos kvaksėjimas pradėjo krūtinėje daužytis. Na, kasgi šia dabar? Jis tik atėjo tvoros pataisyti, kad tos katės... Na, tai tau! Tuo tarpu kaimynė, pažiūrėjusi pro kraštą užuolaidų, šmaikščiai lauktai! Prašau! Prašau į vidų!

— O! Kaimynas! Kaip nelaukti! Prašau! Prašau į vidų!

— Aš, va, tik, kaimynėle, norėjau tau tą tvorą pataisyti. Matai, kai be vyriško, tai tos katės ir šmurinėja aplinkui.

— O, tvorą? Gerai, gerai! Ale pirma įeiki į vidų. Ką čia ta tvora. Juk nepabėgs. Tai sėskis, va, čia, kur minkščiau, — papūrinusi sofos priegalvėlį, linksmi čiauskėjo kaimynė. — Tai gal kavos puodelį? Tik dabar išviriau. Čia, va, turiu ir pyrago su obuoliais. Vakar išsikepiau. Sakau, kad ir niekas neužaina, tai pati

Užvertus Chicago 36 coliais sniego, Tribune korespondentė Patricia Krizmis motorizuotomis rogutėmis važinėja po miestą, fotografuoja idomesnius vaizdus ir renka vertingesnes vietas žinias.

atsisėsiu ir suvalgysiu. Na, žinoma, kas pas našlę eis. Juk našlių niekas nenori...

— O kas gi gali nenorėti? — pilna pyrago burna prasižiojo Galinis. — Norėti tai visi nori, ale tik nedrįsta!

— Tai kogi čia dabar nedrįsti? — šypsodamosi atidarė spintelę ir išėmė butelį. — Aš manau, kad reikia paragauti geresnio gėrimo. Ką ta kava. Bene prie kavos gali taip viską išišnekėti?

— Naje! Neblogai. — pratarė Galinis.

Paėmę po stikliuką, abu tylėdami gėrė. Galinis jau norėjo beveik kažką daugiau pasakyti, bet susilaikė ir tik pradėjo skystis, kad labai sunku vienam be šeiminkės, kad tikrai visai tušti jo namai. Net dar pridėjo, kad moteriška namuose — tai kaip saulė žemėje. Padėkojęs už viską, išėjo. Tvorą taip ir liko nepataisyta, bet jis pažadėjo būtinai kitą kartą. Juk dabar nėra jokio strioko.

Kitą savaitgalį, įsikišęs butelį į kišenę, Galinis užėjo vėl pas kaimynę. Ta, žinoma, priėmė meiliai, vaišino dailiai ir vis žvilgčiojo į jį. Ir atsitiko taip, jog Galiniui atrodė, kad jis pilnas pripildytas kažkokio šventiško jausmo, kad tik, va reikia prašnekėti ir tuoj palengvės krūtinėje. Tada jis atsistojo, išsiėmė iš kišenės savo butelį ir garsiai pratarė:

— Na, kaimynėle, abu esam našliai ir nėra čia ko laukti!

"Ilgą iešmą bedrožiant — šuo kepsnį nuneša", taip sakydavo žmonės senovėje. Paragaukim dabar mano gėrimo, o tada gal sumesim ir skudurus į krūvą! Atsėdo Galinis atgal į sofą ir jam staiga lengviau pasidarė. Atrodė, kad pritvinkęs skaudulys trūko ir viskas staiga palengvėjo.

— Chi! Chi! Chi! — sukikeno kaimynė. — Tai naujienu pasakei! Na, žinoma! Kodėl negalime? Juk kliūčių nėra! Abu našliai. Na, tai pilk savo gėrimo.

Išgėrę po stikliuką, kalbėjosi abu toliau. Sutarė ilgai nelaukti ir eiti pas kleboną. Bet kaip

su turtu?

— Na, žinoma, turiu ir banke šiek tiek pasidėjęs. Juk reikia turėti ir juodai dieniai. Negali gi žmogus gyventi kaip ubagas, — išdidžiai kalbėjo Galinis.

— Su namais tai vargo nebus, — aiškino, atydziai sekdamas jį, kaimynė. — Nuversime tvorą ir nereikės taisyti. Ale su pinigais banke tai vis geriau, kad būtų žmonos vardu. Moteris vis taip greit neišleis ir suspaudus laikys pinigą.

Galinį lyg koks šaltas vėjas staiga perpūtė.

— Naje. Būtų galima. Ale tai dar pažiūrėsime. Na, o kažiu kaip su ta tvora? Ar šiandien taisyti, ar dar atidėti kitam kartui?

— Neskubėk! Yra daug laiko! — ramino kaimynė, bet Galinis atsistojo ir atsuko durų link.

— Na, tai lik sveika! Dar pasišnekėsime. Kaimynė pataisė jo švarko atsivertusią apikaklę ir išleido pro duris.

Žengdamas laiptais, Galinis nusispiovė ir atsiduso:

— Tai velnias boba! Būčiau įkliuvęs! Matai, jai ne manęs reikia, bet mano pinigų! O aš, durnius, galvojau, kad moteris namuose, kaip saulė žemėje...

Dievami!

ITEIKDAMAS SAVO AUKĄ

Vasario 16-tosios Proga

GERAI IVERTINK DIDUMĄ TIKSLO, KURIAM JI SKIRIAMA.

Tai LIETUVOS LAISVĖ!

GERA NAUJIENA

ALSS Literatūros Fondas savo leidinių kainas sumažino:

St. Kairio LIETUVA BUDO ir TAU, LIETUVA —	
dabar po	\$2.00
K. Bielinio DIENOJANT ir PENKTIEJI METAI —	
dabar po	\$2.00
TERORO ir VERGLIOS IMPERIJA SOVIETŲ RUSIJA po	75 ct.

Kreiptis į vietas lietuviškų knygų platintojus.